

Vzťahovou a sexuálnou výchovou k zdravej, férovej a rešpektujúcej spoločnosti

Radka Mikšík

Systematické a kontinuálne programy vzťahovej a sexuálnej výchovy majú podľa zistení WHO pozitívne dopady na rôzne aspekty spoločenského života. Napriek tomu na Slovensku (a ani v Česku) vzťahová a sexuálna výchova, ktorá by spĺňala medzinárodne uznávané ľudskoprávne štandardy, nie je poskytovaná. Spoločnosť pre plánované rodičovstvo na Slovensko prichádza s inovatívnymi workshopmi vzťahovej a sexuálnej výchovy, ktoré získali podporu Nórskeho fondu.

Výchova k manželstvu a rodičovstvu

Samostatný predmet vzťahová a sexuálna výchova v slovenských školách neexistuje, niektoré témy sú parciálne obsiahnuté v prierezovom predmete Výchova k manželstvu a rodičovstvu, ktorý je koncipovaný ako nadpredmetový. V praxi to znamená, že témy vzťahovej a sexuálnej výchovy môžu byť súčasťou rozličných povinných predmetov v rôznej miere a za implemetáciu týchto tém do školskej edukácie i harmonizáciu časovo tematických plánov v rámci jednotlivých ročníkov zodpovedá koordinátor alebo koordinátorka výchovy k manželstvu a rodičovstvu (Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky). Kritériá na obsiahnuté zručnosti koordinátora či koordinátorky výchovy k manželstvu a rodičovstvu nie sú jasne definované, v súčasnosti túto úlohu plnia pedagogické zamestnankyne / pedagogickí zamestnanci bližšie nešpecifikovaných predmetov, na niektorých školách to môžu byť (ak sú v školách prítomné/prítomní) aj odborné zamestnankyne / odborní zamestnanci.

Vzťahová a sexuálna výchova má byť teda dostatočne realizovaná na hodinách ako biológia, náuka o spoločnosti či etika alebo náboženstvo, prípadne podľa potreby na triednických hodinách alebo prostredníctvom frontálnych prednášok o menštruačných potrebách (ktoré organizujú firmy predávajúca tieto potreby), besied s manželskými párami či miestnymi gynekológmi a gynekologičkami.

Obsah predmetu Výchovy k manželstvu a rodičovstvu je súčasťou dokumentu „Učebné osnovy výchovy k manželstvu a rodičovstvu“, ktoré boli Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu schválené v roku 2010 a v súčasnosti si z pohľadu medzinárodných štandardov na vzťahovú a sexuálnu výchovu, ale aj vzhľadom na aktuálne a neustále sa meniace potreby detí a mládeže vyžadujú inovovanie.

V roku 1994 vydalo Ministerstvo školstva pokyny k sexuálnej výchove na školách a nadväzne na to boli vydané učebné osnovy pre sexuálnu výchovu na základných a stredných školách. V nasledujúcich rokoch však Ministerstvo školstva prijalo a vy-

dalo novú koncepciu sexuálnej výchovy, ale s rozdielnym pomenovaním: „výchova k manželstvu a rodičovstvu“. Aké pozadie mala táto transformácia názvu zo sexuálnej výchovy na výchovu k manželstvu a rodičovstvu? Jedným zo základných dôvodov tejto transformácie mohlo byť aj to, že vývojovo najstaršími cieľovými kategóriami tejto výchovy sú manželstvo a rodičovstvo. My sa však skôr prikláňame k inému hodnoteniu – k tomu, že zmena pomenovania bola vyvolaná hodnotovo odlišnými názorovými a ideologickými tlakmi. Táto zmena rozhodne nebola výslednicou pedagogického zvažovania výchovných cieľov v sexuálnej výchove (Poliaková 2003).

Výchova k manželstvu a rodičovstvu nepokrýva nároky na vzťahovú a sexuálnu výchovu dostatočne a samotný názov vylučuje celé skupiny detí a mládeže – napríklad tie, ktoré sa môžu slobodne rozhodnúť manželstvo neuzavrieť, tie, ktorým štát nedovoľuje uzavrieť manželstvo, tie, ktoré nechcú alebo nemôžu byť rodičmi a ďalšie. V neposlednom rade je potrebné pripomenúť, že rozmnožovaniu človeka je venovaných pár hodín biológie v siedmom ročníku, do ktorého sa nemusia dostať deti, ktoré niekoľkokrát prepadli. Aj tieto aspekty potom prispievajú k skorým tínedžerským tehotenstvám, k pretrvávajúcemu problému s rodovo podmieneným násilím či k udržiavaniu cyklu generačnej chudoby, menštruačnej chudoby, k cykleniu rodových stereotypov a k desiatkam ďalších problémov vychádzajúcich aj z nedostatočného vzťahového a sexuálneho vzdelávania.

Rola a postavenie Spoločnosti pre plánované rodičovstvo

Spoločnosť pre plánované rodičovstvo (SPR) je slovenská nezisková organizácia, ktorá je plnoprávnou členskou organizáciou International Planned Parenthood Federation. Naša členská základňa združuje psychológov a psychologičky, učiteľky a učiteľov, výskumníčky a výskumníkov, lekárky a lekárov, ale aj mládežnícke členky a mládežníckych členov a ďalšie skupiny ľudí, ktorým na osвете v oblasti sexuálneho zdravia záleží. Ako členky a členovia SPR apelujeme na podporu zodpovedného, zdravého a kultivovaného sexuálneho správania, aj na vzdelávanie o zodpovednom, zdravom a bezpečnom sexuálnom živote.

Organizácia dlhodobo fungovala najmä na podpore verejnosti z 2 % z daní, občasne z menších grantov a členských príspevkov. Práca členiek a členov bola teda z prevažnej časti najmä dobrovoľnícka, vykonávaná popri inej pracovnej činnosti, v ich voľnom čase. Pri bližšom pohľade na kultúrnu a spoločenskú situáciu na Slovensku sa môže javiť ako zázrak fakt, že SPR bez kontinuálnej podpory v takomto režime prežila 30 rokov, a to aj napriek tomu, že činnosť tejto organizácie na Slovensku nemá adekvátnu obdobu.

(Čiastočná) zmena vďaka podpore Nórskeho fondu

V roku 2021 sa však situácia pre Spoločnosť pre plánované rodičovstvo mení vďaka podpore Nórskeho finančného mechanizmu 2014–2021, ktorú naša organizácia po viac než ročnom schvaľovacom procese získala pre projekt *3 for all – Tri dôležité správy o komplexnej vzťahovej a sexuálnej výchove (KVSV) a sexuálnom reprodukčnom zdraví a právach (SRZP) pre každú cieľovú skupinu*.

Vďaka tejto podpore môžeme v Spoločnosti pre plánované rodičovstvo najbližšie dva roky zamestnať na plný pracovný čas dvoch ľudí a prinášať tak workshopy vzťahovej a sexuálnej výchovy pre rôzne kolektívy o čosi komplexnejšie, než tomu bolo doteraz. Workshopy vzťahovej a sexuálnej výchovy sa tak dostanú na druhý stupeň základných škôl a stredné školy, workshopy pre učiteľské zbory obsiahnu prácu s mládežou v témach sexuality, sexu a zdravia v zborovniach, prípadne v poradenských zariadeniach. K širokej verejnosti budeme prehovárať so vzdelávaniami o rešpekte, zdraví a komunikácii, pričom je naším cieľom tiež búrať mýty a stereotypy o vzťahovej a sexuálnej výchove. Do gynekologických, urologických a pediatrických ambulancií prinesieme workshopy o nenásilnej komunikácii v témach sexuality a sexu a firmy si budú môcť objednať naše workshopy o rešpekte a súhlase na pracovisku. Zastrešujúcim prvkom všetkých vzdelávacích, osvetových a advokačných aktivít je dôraz na prevenciu, rešpekt, bezpečie a zdravie.

Ďalšími aktivitami na podporu vekovo adekvátneho vzdelávania založeného na medzinárodných štandardoch je tiež inovovanie metodík vzťahovej a sexuálnej výchovy. Tie v minulosti SPR vytvorilo, a hoci sú kvalitné, v súčasnosti nedostatočne adekvátne reflektujú potreby mladých ľudí a vyžadujú si väčšiu mieru inkluzívneho prístupu.

Vo všetkých oblastiach vekovo adekvátneho vzťahového a sexuálneho vzdelávania vychádzame v Spoločnosti pre plánované rodičovstvo z aktuálnych výstupov UNESCO, WHO a International Planned Parenthood Federation. Workshopy vzťahovej a sexuálnej výchovy sú vždy inkluzívne a lektorky či lektori spĺňajú kritériá vyjadrené v štandardoch na sexuálneho pedagóga alebo sexuálnu pedagogičku definovaných v aktuálnych UNESCO manuáloch.

Workshopy pokrývajú tri hlavné aspekty – objavovanie informácií, nadobúdanie zručností a formovanie postojov. Základom je bezpečné prostredie a rešpektujúci priestor na diskusiu, otvorené zdieľanie názorov (tzv. think – pair – share) či aplikovanie riešení na modelové situácie z oblasti vzťahov, sexu a sexuality. Opierame sa o pravidlá dohodnuté v skupine – na prvom mieste je dobrovoľnosť, ktorá je prítomná počas celého workshopu. Nevyhnutnou súčasťou workshopov sú tiež aktivity na poskytnutie a vyhľadanie pomoci a podpory v náročných situáciách. Aby sme mali istotu, že má naše vzdelávanie skutočný dopad, meriame, vyhodnocujeme a reflektujeme, ako a kam sa mladí ľudia po našom workshope posunuli.

O sexualite, sexe a vzťahoch aj s rodičmi – v spolupráci s Českom a Poľskom

Nezameniteľnú úlohu v podpore sexuálneho zdravia a vzdelávania o ňom zohrávajú aj rodičia detí a mládeže. Ak však sami v škole nemali dostatočné vzdelávanie v tejto oblasti a ich rodičia tiež nie, odkiaľ majú mať zručnosti pre vedenie takýchto rozhovorov?

V spolupráci s českou organizáciou Konsent a poľskou organizáciou KobieTY spúšťame vďaka podpore Medzinárodného vyšehradského fondu od jesene 2021 workshopy pre rodičov. Vytvárame pre nich bezpečný priestor, v ktorom si môžu trénovať komunikačné zručnosti pre rozhovory alebo budúce rozhovory s deťmi v témach osobných hraníc a ich nastavovania, súhlasu, telesnej pozitivity, ideálov krásy, porúch príjmu potravy, porna, masturbácie, antikoncepcie, sexuálnej orientácie, puberty a všetkého okolo nej.

Celý workshop je koncipovaný nielen na rôzne situácie, ale aj pre rôznorodé rodiny – či už ide o rodiny s jedným rodičom, rozvedené rodiny, rodiny s dvoma rodičmi bez ohľadu na pohlavie, rod čí sexuálnu orientáciu, rodiny s queer deťmi, veriace rodiny, neveriace rodiny, rodiny s rodičmi alebo deťmi so zdravotným znevýhodnením a iné, nech už sú akékoľvek. Veríme totiž, že rešpekt patrí do každej rodiny. Účastníčky a účastníci workshopov nemusia byť nevyhnutne rodičia – prihlásiť sa môžu aj pracovníci/pracovníčky s deťmi a mládežou alebo iní rodinní príslušníci / iné rodinné príslušníčky, ktorým záleží na dieťati či mladom človeku v rodine a pokiaľ existuje predpoklad, že budú pre tohto mladého človeka dôvernou dospelou osobou.

Na workshopoch pre rodičov absolútne rešpektujeme štýl výchovy v danej rodine. Naším cieľom nie je hodnotiť rodičovské schopnosti, ale ponúknuť vhodné nástroje na budovanie dôvery a vedenie rešpektujúcich rozhovorov o otázkach sexuality, sexu a vzťahov. Spôsob využitia týchto nástrojov je na každom rodičovi. Partnerské organizácie Konsent a KobieTY organizujú rovnaké workshopy vo svojich krajinách. Aktivity, ktoré sú zastrešené podporou Medzinárodného vyšehradského fondu, obsahujú aj vydanie brožúry a následne kompletnej knihy pre rodičov, aby sa k nadobudnutým informáciám a zručnostiam mohli kedykoľvek vrátiť.

Systematické riešenia?

Uvedomujeme si, že akokoľvek môžu byť naše metodiky, workshopy a ďalšie osvetové a vzdelávacie činnosti kvalitné, nie sú systémovým riešením pre absentujúcu systematickú a kontinuálnu vzťahovú a sexuálnu výchovu na slovenských školách. Preto sa usilujeme aj o advokačné aktivity v tejto oblasti, spolupracujeme s Výskumným ústavom detskej psychológie a patopsychológie pri tvorbe štandardov prevencie na školách, prepájame sa s relevantnými neziskovými organizáciami a odbornou verejnosťou a ponúkame expertízu vo vzťahovom a sexuálnom vzdelávaní príslušným štátnym orgánom. Potrebu o zavedenie komplexnej vzťahovej a sexuálnej výchovy

ako účinného nástroja primárnej prevencie neustále pripomínáme aj na protestoch za ochranu sexuálnych a reprodukčných práv. Veríme, že sa vzťahovou a sexuálnou výchovou dostaneme k zdravej, férovej a rešpektujúcej spoločnosti.

Literatúra

- Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky. *Výchova k manželstvu a rodičovstvu. Učebné osnovy*. Stiahnuté 11. 11. 2021 (https://www.statpedu.sk/files/articles/dokumenty/statny-vzdelavaci-program/vychova_k_manzelstvu.pdf).
- Poliaková, E. 2003. Vývoj sexuálnej výchovy na Slovensku. In: G. Bianchi (ed.). *Upgrade pre sexuálnu výchovu. Zborník z konferencie Alternatívy zodpovednej sexuálnej výchovy*, Modra, 28.–30. 11. 2001. Bratislava: VEDA. Stiahnuté 11. 11. 2021 (<http://www.kvsbk.sav.sk/wp-content/uploads/upgrade-sex-vychova/poliakova.htm>).

Aplikovaná (sociálna) veda ve 21. století – od korporátních výzkumů k boji za spravedlivější planetu

Marie Heřmanová

Diskuse o aplikované sociální vědě v Česku většinou reflektují poměrně omezenou zkušenost místního prostředí s konkrétními příklady aplikace, jako jsou kvantitativní výzkumy pro státní správu, marketingové výzkumy cílových skupin či průzkumy veřejného mínění. Kvalitativní etnografický výzkum zatím v Česku nemá vybudované renomé mimo akademickou sféru a v malé míře se k němu občas uchylují pouze neziskové organizace nebo státní správa, komerční sektor však spíše výjimečně. Na západ od českých hranic je ale diskuse o aplikované etnografii a jejím možném využití ve všech možných společenských oblastech o dost dále. Etnografie je klíčovým slovem například v oblasti výzkumů uživatelských zkušeností (UX design), kvalitativní sociologické i antropologické výzkumy si běžně platí technologií giganti jako Spotify, Facebook nebo Google. Na základě těchto zkušeností vznikla v rámci Evropské asociace sociálních antropologů (EASA) síť sdružující právě antropology a antropoložky působící či mající zkušenost s působením mimo akademický sektor (AAN – Applied Anthropology Network). Každoroční sympozium s výmluvným názvem „Why The World Needs Anthropologists“ je hlavní aktivitou této sítě a jeho 9. ročník se odehrál o letošním druhém zářijovém víkendu v Praze (10.–12. 9. 2021). A zatímco předchozí ročníky se zaměřovaly na témata jako právě UX design, budoucnost udržitelných měst,